

HEINER GOEBBELS: 'IK PROBEER DE HIËRARCHIE TUSSEN DE ELEMENTEN BEWUST TE VERMIJDEN'

Componist en theatermaker Heiner Goebbels is een vaste gast op het Holland Festival. *Delusion of the fury* is het zesde werk dat het festival van hem toont. De veelzijdige kunstenaar is ook intendant van de Ruhrtriennale (2012-2014), waar hij volgend jaar wordt opgevolgd door Johan Simons. Moos van den Broek sprak met hem over het festival, zijn eigen werk en zijn rol als docent.

DOOR MOOS VAN DEN BROEK

HEINER GOEBBELS FOTO WONGE BERGMANN

Heiner Goebbels (1952) studeerde sociologie en muziek in Frankfurt, de stad waar hij nog steeds woonachtig is. In 1976 was hij een van de oprichters van het Sogenanntes Linksradikales Blasorchester. Als componist en toetsenist maakte hij experimentele muziek met componist-saxofonist Alfred Harth (het duo Goebbels/Harth) en de artrockband Cassiber (Harth, Goebbels, drummer Chris Cutler en gitarist Christoph Anders). Ook componeerde hij voor film en theater. Vanaf de jaren tachtig creëerde hij een aantal bekroonde hoorspelen, de meeste op teksten van Heiner Müller. Daarnaast ontwikkelde hij 'geënceneerde concerten', een tot dan toe niet bestaand genre.

Vanaf de jaren negentig volgden composities voor ensembles en grote

orkesten, evenals vele muziektheaterstukken. Het Holland Festival toonde *Schwarz auf Weiß* (1996), *Eislermaterial* (1998), de opera *Landschaft mit entfernten Verwandten* (2002), de installatie *Stifters Dinge* (2007), *I went to the house but did not enter* (2008) en vorig jaar nog *When the mountain changed its clothing* (2012), een samenwerking met het meisjeskoor Carmina Slovenica.

Goebbels' werk is uitgevoerd door onder meer het Ensemble Modern, het ASKO Ensemble, London Sinfonietta en de Berliner Philharmoniker. Hij maakte diverse geluidsinstallaties, onder meer voor het Centre Georges Pompidou in Parijs en andere musea. Verscheidene eredoctoraten en studiebeurzen werden aan hem toegekend, evenals vele internationale prijzen, waaronder de Prix Italia, de European Theatre Prize en de International Ibsen Award (2012). Als professor geeft Goebbels les aan de Justus-Liebig-Universität in Gießen. Sinds 2006 is hij directeur van de Hessische Theateracademie.

In uw presentatie over het programma van de Ruhrtriennale benadrukt u dat u zich bewust niet focust op repertoire.

Dat doet u ook niet in uw eigen werk, wat is daarvoor de reden?

'In het theater ligt een grote nadruk op het vertellen van verhalen, op het narratieve. We zijn daardoor als publiek verplicht om het lineaire te volgen. Dat staat ons niet toe om alle registers te openen. Mijn werk is polyfoon, er zijn meerdere krachten in aanwezig, zoals licht, ruimte en geluid. Ik probeer de hiërarchie tussen de elementen bewust te vermijden. Repertoire heeft dikwijls wel een hiërarchie. Gertrude Stein zei ooit: "Alles wat geen verhaal is, zou een stuk kunnen zijn." Verhalen zijn volop aanwezig in ons dagelijkse leven, waarom zou ik daar nog een verhaal aan willen toevoegen? Er zitten wel degelijk verhalen in mijn werk, vooral veel verschillende verhalen. De ruimte tussen die verhalen en tussen de elementen – tussen wat we zien en horen – is de drijvende kracht achter onze verbeelding. Die verbeelding heeft een kwaliteit die ik graag stimuleer. Een verhaal dwingt ons in een passieve positie. Ik geef de voorkeur aan ideeën waarbij het publiek zelf verbindingen kan leggen, zoals de beeldende kunst dat doet. Die kunstvorm heeft dan ook een grote focus in mijn festival.'

U gaf ook aan dat u bewust niet met thema's werkt in het festival, waarom niet?

'Ik ben maar drie jaar intendant en zou waarschijnlijk wel naar thema's grijpen als ik jaar in, jaar uit een programma zou moeten maken. Ik wil een bepaalde esthetiek laten zien in deze drie jaren en het publiek een artistieke ervaring meegeven. Thema's beperken niet alleen mij als artistiek leider, maar ook de kunstenaars. Het publiek kijkt daardoor bovendien met een bepaalde bril. Een goed kunstwerk echter heeft meerdere lagen en raakt aan verschillende thema's.'

Wat hebben de kunstenaars met wie u werkt in de Ruhrtriennale gemeen?

'Het zijn kunstenaars die de confrontatie willen en kunnen aangaan met de ruimte. Ik ben niet op zoek naar kunstenaars die hun visie op de ruimte projecteren maar juist naar makers die erop reageren. Kunstenaars zoals Tino Sehgal en Boris Charmatz werken, net

DELUSION OF THE FURY (2013), ENSEMBLE MUSIKFABRIK, REGIE HEINER GOEBBELS, MUZIEK HARRY PARTCH, VORMGEVING EN LICHT KLAUS GRÜNBERG, KOSTUUMS FLORENCE VON GERKAN FOTO WONGE BERGMANN

als ik zelf, disciplineoverschrijdend. Ik ben op zoek naar een specifieke artistieke ervaring, een die de verbeelding stimuleert. Ik wil ontroeren en bij de toeschouwer iets teweegbrengen wat hij of zij nog niet kent. John Cage kon het mooi beschrijven: "Rather than explaining things, it is better to provide people with something to experience – and the experience should be as new as going to a new country or as getting lost in the woods." Dat verdwalen gebeurt vooral in de ruimte tussen de categorieën.'

Gerard Mortier, onlangs overleden, heeft de Ruhrtriennale geïnitieerd. Kende u hem?

'Ik heb Gerard Mortier drie jaar geleden ontmoet. Hij kwam naar het festival en ondersteunde ons. We hebben verschillende gesprekken gehad, maar ik heb hem eigenlijk te laat leren kennen. Maar met de uitgangspunten van zijn programma van destijds heb ik de grootste affiniteit, het was ook sterk gerelateerd aan de beeldende kunst.'

De muziek van Louis Andriessen staat centraal in een van de hoofdprogramma's van dit jaar: de voorstelling *De materie*. Zag u dat werk live in 1989 en hoe goed kent u Andriessen?

'Ik volg Louis Andriessen sinds de jaren zeventig en ken zijn muziek zeer goed. Zijn werk heeft mijn ontwikkeling als componist medebepaald. We hebben een vergelijkbare geschiedenis. Hij werkte destijds met de Volharding, ik met het Linksradikales Blasorchester. We hebben ook een gemeenschappelijke vriend: Paul Binnerts. Ik vond het interessant dat hij ook een politieke invalshoek nam ten aanzien van de esthetiek van de nieuwe muziek uit de naoorlogse periode. Zijn composities gaan over kracht en reductie, ze zijn fysiek. *De materie* heeft een zeer sterke akoestische architectuur en dwingt ons over filosofische zaken na te denken. Robert Wilsons versie van destijds heb ik niet live gezien, maar was uiteraard grafisch. Mijn bewerking staat in het grootste gebouw van de Ruhrtriennale en gaat vanzelfsprekend over ruimte.'

Romeo Castellucci bewerkt *Le sacre du printemps*, een installatie met veertig machines die stof van botten (het offer) verspreiden. Wat is uw rol als producent in deze productie?

'*Le sacre du printemps* zou aanvankelijk door het Manchester International Festival geproduceerd worden, maar dat ging niet door om budgettaire, technische en planmatige redenen. Ik wilde het stuk heel graag realiseren, omdat ik het een fantastisch idee vond. We zijn ermee aan de slag gegaan en werden steeds belangrijker als producent in dit proces. Ik heb intensief contact met Romeo, het is het boeiendste deel van mijn werk als intendant; kunstenaars steunen in hun ideeën en ze op gevaren wijzen. Het voordeel is dat ik zelf kunstenaar ben en collega's me snel vertrouwen. Ik richt me veel op technische details, ook in mijn eigen werk overigens. Die discipline heb ik opgebouwd. Elk proces draait om technische details en budgettaire consequenties. De grote ruimten waarmee we werken in de Ruhrtriennale dragen ook een zeker risico

in zich. Het verplaatsen van een tribune kost al snel een paar duizend euro.'

U wordt opgevolgd door Johan Simons, hoe goed kent u hem?

'Ik heb ooit samengewerkt met Johan Simons toen hij nog bij Hollandia werkte met Paul Koek. Ik schreef de muziek voor *De val van de goden*. Eigenlijk was Johan in de vorige periode van de Ruhrtriennale Oberleiter, hij bracht al vele producties in. Er is niemand die het festival zo goed kent. Simons heeft een sterke signatuur, daar komt onherroepelijk een spannend programma uit voort.'

Wat laat u achter dat er nog niet was bij aanvang van uw intendantschap?

'Naast het muziektheater heb ik veel dans ingebracht. Dat is een belangrijk nevenprogramma geworden van het festival. Er is een festivalcampus met honderdvijftig studenten uit heel Europa, die kennis maken met de kunstenaars en een seminar volgen. Er is een kinderjury en ik ben een samenwerking begonnen met musea. Maar ik weet natuurlijk niet wat Simons wil behouden. Dat is ook het leuke aan de Ruhrtriennale: elke drie jaar wisselt de leiding en maakt het programma weer een nieuwe zwaai. Dat maakt het publiek nieuwsgierig. Ik heb dingen opgebouwd maar ook afgebouwd, zo zat er bijna geen theater in het aanbod van de afgelopen jaren. In plaats daarvan toonde ik veel performatieve en sterke werken uit de beeldende kunst.'

De radio heeft u sterk beïnvloed in uw jeugd. Muziek en geluid hebben evenals de beeldende kunst een belangrijke positie in uw werk. Hoe grijpen beide in elkaar en waar begint een idee?

'Het voordeel van radio is dat het de luisteraars niet met beelden bestormt en de eigen visuele verbeelding bewaard blijft. Dat speelt in mijn werk ook. Ik scheid vaak het akoestische van het beeld. De beeldende kunst representeert het visuele deel van mijn werk. Maar een idee kan van overal ontstaan; het kan een beeld zijn, een tekst of een samenwerking. Sinds 1999 heb ik een eigen team opgebouwd, dat is belangrijk. Doordat ik niet alles met mijn medewerkers hoeft te bespreken, krijgt het onbewuste meer

ruimte in het proces. Het onbewuste is als eerste verantwoordelijk voor de artistiek kwaliteit van een kunstwerk. Instituten beperken die vrijheid. Er wordt veel gecalculeerd, dat is het grote probleem van het Duitse systeem.'

Wat was voor u de waardevolste voorstelling of samenwerking tot nu toe?

'Ik ransschik niet graag, maar de ontmoetingen met Heiner Müller waren absoluut inspirerend, net als de samenwerking met andere auteurs als Robbe-Grillet en Gertude Stein. Ik werk maar met een handjevol auteurs. De samenwerking en het vertrouwen van het Ensemble Modern was belangrijk en dat geldt ook voor het Hilliard Ensemble, dat helaas gaat stoppen.'

U hecht veel waarde aan het niet-weten. Wat is uw belangrijkste boodschap aan uw studenten?

'Theorie is een belangrijk onderdeel van de opleiding maar je kunt vanuit theorie niet bouwen aan een artistieke praktijk. Ze zijn voor mij strikt gescheiden. Ik denk dat de artistieke connectie een individuele is en door het lichaam van de kunstenaar gaat. Zit je te veel in je hoofd, dan komt er niets uit dat je niet al kent. In die zin is het van belang sterke artistieke partners te zoeken of toe te laten; dat kan een tekst zijn, materiaal, een muzikant of licht. Ook techniek moet men kritisch bekijken; die is niet neutraal, heeft een verhaal, een verleden, een karakter of ideologische bron. Je moet ermee kunnen werken. Binnen de opleiding proberen we vooral onderzoek te realiseren, iets tot stand te brengen wat we nog niet kennen, waarvan we de uitkomst nog niet hebben. Verder is het belangrijk om ruimte te creëren voor de ontwikkeling van een eigen esthetiek.'

Het Holland Festival presenteert uw regie *Delusion of the fury*, op muziek van Harry Partch. Wat is uw relatie met het werk van deze componist?

'Ik had al heel vroeg muziek van hem in huis. Partch' composities brachten een nieuw geluid in, ze zweven tussen de pop en de moderne muziek. Het is niet academisch en is sterk met het lichaam

verbonden. Zijn muziek was een grote inspiratie voor me.'

Partch' muziek kent zeer veel verschillende etnische referenties. Waar kwam Partch' kennis vandaan, reisde hij veel?

'Hij was de zoon van twee zendelingen in China en was enorm nieuwsgierig. Hij zwierf veel rond en was een absolute eenzaat. Partch had een hekel aan de *wohltemperierte* Europese muziek en de restrictie van geluiden en tonen. Hij wilde met zijn muziek kunnen schilderen, niet één kleur rood maar twintig kleuren rood. Daarom heeft hij zijn eigen systeem ontwikkeld met octaven van drieënveertig noten. Het was precisiewerk. Hij wilde niet dat het academisch klonk, muziek moest ook een fysieke sensatie kunnen oproepen. De instrumenten bepalen dan ook de scenografie. Dat was de grote uitdaging voor het Ensemble musikFabrik, waarmee ik de voorstelling heb gemaakt. Ze bouwden zijn instrumenten na en leerden deze te bespelen. Het idee kwam ook van de musikFabrik, dat zich nu verder buigt over de erfenis van Partch. Dit is zijn *masterpiece*. Het idee is zoveel mogelijk van zijn werk op te voeren en jonge componisten uit te nodigen om met de instrumenten nieuwe stukken te componeren.'

Dit is uw laatste jaar bij de Ruhrtriennale, wat zijn uw toekomstplannen?

'Waarschijnlijk zal ik vooral gaan componeren, daarop heb ik me lang niet kunnen concentreren. Na de Ruhrtriennale zoek ik de *Ruhe* op.'

***Delusion of the fury* door Ensemble musikFabrik, muziek Harry Partch, regie Heiner Goebbels**

10-11 juni, Muziekgebouw aan het IJ Amsterdam (Holland Festival)

www.hollandfestival.nl

Ruhrtriennale

15 augustus t/m 28 september, Duitsland

www.ruhrtriennale.de